

LAL 20 öre rita

ACC. N:R. 4469

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland. Upptecknat av: Hårl Sörensen
Härad: Lännebo. Adress: Föls, Hamneda.
Socken: Björteryd Berättat av: Hårl Pettersson
Uppteckningsår: 1938. Född år 1901 i Björteryds förs.

Uppteckningen rör Prägelista No: 14

- Bin och Biskötser.

Wilda bin: s. 1

Bihus: s. 2.

Bin: s. 10

Binas bygge: s. 15

Binas arbete: s. 20

Overvintring: s. 31

Skattning: s. 24

Honungens användning: s. 38

Tur med bin: s. 30

Skriv endast på denna sida!

3 foton
31 sid.

Upplysningar angående "bin och bi-
skötet" hava inhämtats av flera
personer, däribland: Joel Jönsson,
Binkult. Alfred Jönsson, Hålsing-
dal samt Karl Pettersson, Bångtåboda.
Alla dessa boende i Pjätteryds förs.
Karl Pettersson är son till den i
frågeliästarett omnämnde "bihängaren"
i Pjätteryd. Såväl Karl Pettersson
som hans nu aulidne fader Olof
Pettersson hava tillämnat bi-kupor,
håde för eget bruk, och till försälj-
ning till sina grannar.
K. Pettersson är en troddsig person.
Han är ju ej så gammal men då
hans far var en stor biägare har
han god kunskap om bi-skötet.

Det förekom ganska ofta att man hittade vilda bin, vilka också sköttes. Den honung man fick från vildbin var lika värdefull som honung från tama bin. De vilda bina brukade uppehålla sig i inhäliga träd. Ett träd var vildbin bodde, kallades "biträ". Då man hittat ett "biträ" satte man sitt bemärke på trädet, för att ej någon annan skulle tillägna sig detsamma. Det förekom att man sågade av biträdet och förde det hem till gården. Det förekom någon enstaka gång att man skötte vildbin genom att taga en öppning på trädet, mitt

enot flyghälet. I vanliga fall till-
ågnade man sig vildkinas ko-
nung genom att döda kine.

Att hålla Tama kin, kallades att
"odla ki". Det förekom ofta i äldre
tid, att man tillvaratog konung
hos humlar. (komlō) Man bru-
kade gräva så att man kom till
"komleboet" varefter man tog ko-
nungen. Konung efter humlar
kallades "komlekäning" och var
mycket god. Det var säkerligen
många som gingo och letade ef-
ter humleboen för att få konung.

3 i Hum. - Odet kinas förekom ej som benäm-
ning på bibostäder i äldre tid,
men nu förekommer detta ord massor av.

Enligt en sagasamma uppgift skal
le i hellige træstøcker ha anvænt
som bibe-stæder. Støcken var aa gren,
eh, eller bjørk, samt kaldedes
"bi-stæk". Efter vad jeg funnit
har emellertid disse bi-støcker ej
forekommit på det saa sene 100 år.
och Troligt är att bi-støcker endast
Tillfälligtvis anvænt som bibe-
stæder. I så fall att bi-støcker an-
vændes hade man dem stænde.
Det navn som forekom på bi-
bestad i ældre Tid, var "bi-kyppe".
Man anvænde bikupper aa kargflot-
ning, som tåledes med koldset.
Ofte anvænde man daek bikupper
aa haln, hvilket man ånå gør.

8^e fotografi: Norr synes en "bikhypa"
av halm. Ljölva farmen på Toppen
var dock något olik på de kupor
man tillverkade förr och nu.

Äldre Tidens ku-
por voro nämligen
mera spetsiga
i Toppen samt
försedda med ett
mindre "tjopphål"
än den kupa som
synes i fotot.

Vidare fanns en
mindre öppning
mitt för fluster-
brödan så som fig.
4 i frågelistan



utvisar. Nu förekommer ofta kupor
av den form som synas i fotet, och
man lägger ett underlag vid var
side om flusterbrädan, vilket gör att
ett hål för bimas förd ur kupan
uppstår. Kalkkuporna tillverkas
des i särskilda kransar vilka se-
den hopsyddes. Bottnen till ku-
pan (se foto Nr. 1) var av trä (oftast
granträd) "Ribben" var försedd
med en utskjutande bräda, som
kallades "sjöggöt". Den ardet "flua-
tärån" förekom i samma bit.
Förvingen till bottenen kallades
"flusstöt". "Sjöggöt" målades ij.
Det hål som fanns i kupans
topp kallades "töpphål" vilket

Tötades med en Träplugg.
Tillverkningen av halmkupan till-
gick på följande sätt. Man vira-
de halmen så att man fick run-
da halmkavlingar. För att få kav-
lingarna jämna, lät man halmen
läpa genom ett kokorn (kokörn).
Halmkavlingarna hopsyddes med
Träspånar av hasselträ. Dessa spå-
nar kallades "hasselspann" och
"spingadäs" av grönt häst.
Vid uppteckning om "flustöte" har
jag glömt upptaga följande. Villen och.
"Tjyvali" gå. Till en kupa brukade
man lägga Träbitar vid båda sidor
inne i flustergången, som på detta
sätt ble mindre och särsare på

de främmande bina att komma
igenom. Ramkuper började använ-
das i trakten för ca. 30 år sedan.
Dock finnes många kalmkuper i
bruk i arten. Man
ansåg att bina triv-
des bättre i kal-
kuper än i ramku-
per. I fotografi Nr.
2 synes en trä-
kupa av den sort
som först började
användas i arten.
Inne i kupan ha-
de man pinnar
som tjönggjorde
som fäste för



Skriv endast på denna sida!

kakvårket. Dessa pinnar placera-
des i kors och kallades också "häns".
Bikuperna uppställdes på södra
(västra) sidan av kungshuset samt
så nära det somna som möjligt.
Den plats där man hade biku-
perna kallades "bigård". Den ställ-
ning på vilka bikuperna upp-
sattes kallades "bibångh". Om vin-
tern täcktes bikuperna antingen
med en "bihätta" av palm eller
av granbark. Denne senare täck-
ningsmetod var särskilt fördel-
aktig. Ty hättor av granbark var
lätta. Barkhättorna tillverkades om-
somnaren. Då soften kommit i
trädet kunde man "flaa bihätta"

utan att barken blev skadad. Oftast
hade man dock b'hattar av halm
vilke fingo sitta på även om som-
maren. Då man om vintern satte
barkhattar på ku-
parna lät man of-
tast helmhatten
förbli kvar och
placerade barkhatten
ovanpå denna.

I fotografi No: 3 se-
mes en halmbu-
ppa försedd med
"b'hatt" av halm.
För att bina skul-
le trivas i ku-
pan, brubade man



Skriv endast på denna sida!

lita kotten passera genom den
förberedade kupan. Denna skydds-
åtgärd gjorde även att bina ej kom
att bli besvärade av rötter och moss.
Man hade två slags benämningar
på bin, nämligen "Tama bi" och
"vilda bi". Bissamhället kallades
"bikupa". De enskilda bina, kal-
lades "bi". Wisen kallades "visan".
Drönarna kallades "drönj". Arbets-
bina kallades "drabi". De olika
binas arbetsuppgifter. Tradde man
vara följande: Arbetsbina samlade
honung, en av drönarna befruktade
visen, de övriga drönarnas upp-
gift var att öta. Wisen ansågs
föra befol över samhället. Detta

visens befälställning tänkte
ha följande innebörd. Visen höll
hina samlade, ordnade arbetet,
samt höll det hela i ordning.

Den uppgift visen hade vid
svärnningen var följande: Den gam-
le visen följde med de svärman-
de hina, samt bildade det nya
samhället. Ett samhälle utan
vise kallades "visefattik". Ett sam-
hälle med vise kallades "visere-
dit". Då ett hiasamhälle saknade
vise kunde man märka detta för-
hållande därpå att hine slutade
arbete, samt för övrigt uppförde
sig på ett ovanligt sätt.

Något sätt att ersätta brist på

vise kände man ej Till. Då en
kupa saknade vise, dödade man
samhället, detta var det enda med-
let. Larverna kallas "biyngöl".
Gammal vise eller arbetabi som
blott kunde lägga drönaryngel
kallades "dränjmsä". Drönaryngel
kallades "dränjyngöl". Men skil-
de ej på äldre och yngre bin.
Bietas olika delar kallas: "gaddän",
"håinän", "vingana", "kräppän".
Körgen på binas ben, för transport
av frömjöl kallas "bäxä". Giftet
kallades i äldre tid "ettö".
Bistyg som kallas "biatock" an-
sigs vara bra för att kuresa vis-
sa slags sjukdomar, såsom "rematias"

"jikt" m. fl. När man bekäftad
med dessa sjukdomar så lät man
"bina sticka se". Någon särskild
behandling fick sällan den som
blivit "stockån". Dock förekom att
man strök fläckflott på savelsten,
eller tvättade brännan på huden.
Man ansåg att bina vara särskilt
arga vid vissa tider och tillfällen,
såsom då de "dra" (d. a. a. under arbets-
tiden då främjäl samlades) då de
hörde ett klämt bi skrika; vid
krumningen, samt vid sammningen.
Oven vissa personer vara särskilt
utsatta för binas vrede. Den som
hatade bina, eller derågåse, fick taga
sig i akt. Smutsiga personer

voro hatade av bli'na. Den som däre-
mot tyckte om bli' och för värligt
var godsinnad och "roinfrö" fick
vara i fred för bli'nas gaddar.

Den lita som bli'na ästadkom då
de voro uppretade och ville stichas
betecknades med att de "våste".

Genom att "tala väl" till bli'na kun-
de man lenligt en sagemäss uti-
tänd bli' vän med dem. Detta
tror jag ej på. Det bästa sättet
är nog att hålla sig på behörigh
avstånd från de uppretade bli'na.

Våra personer hade emellertid
ej något min av ett bistång eller
tvä. Fick man bara host gadden som
bi'et kallat så gick redan o väcken

Binas bygge kallas "sköt". Maxet kallas "binax". Man skilde på olika slags celler ex "häningscell²" "ungälsd¹" "dränj²cell²" och "väs²cell²". Möjligt är att cell betecknats med bium för långt tillbaka i tiden. Man skilde på varmt och kallt bygge. Varmt bygge då kakorna ha samma riktning som flusteret. Kallt bygge då kakorna stå enkelrät mot flusterhålet. Man hade ej några särskilda namn på äldre, mörka kakor och yngre ljusa sidorna.

Stårningen. Stårningen betecknas med att "bina sjömar". Stårn kallas "bisjömar". Förstår

betecknas med "färsate sjäam"
vidare förekommer beteckningarna
"amuse sjäam" och "Treajäm".
Man kunde höra om ett bisam-
hälle snart skulle sväras. Man
sade att kina "visste dränngj" (d. a.
dränarna ginge ut på flustertti för
att sola sig innan svärningen
kom. Även av kinas läten kunde
man höra då svärningens var i
annat hand; detta ljud kallades "lyss"
eller "sjäamlyss". Man ansåg att
Tre visor (den gamle och den unge)
samtalade då detta ljud hördes.
Man trodde att den ene visen ut-
delade en befallning till den an-
dre att begiua sig sig ut.

ETT ljudhärmande vid för manan-
det var "ut, ut, ut", och för svaret
"kwa, kwa, kwa". Då hina såårmade
brukade man föra orösen, medelst
att Trumma på en bläckspann, en
bunke eller dyl. Ibland brukade
man föra orösen genom att "ringa
i maseten" d. v. s. man slog med mar-
telstötten mot maseten. Detta orö-
sen utfördes för att hina skulle
samlas, samt ej flyga bort, samt
kallades att "samla hina".

Det samhälle från vilket såå-
men utgick kallades "moåkypan".
Om en sååman i sin ordning såå-
mar, kallas denna ritadliana sååman:
"jörgfrusjååman". Anledningen till

att svärmen efter en stunds fly-
gande ätervände till moderakupan
ansåg man vara den att vissen ej
följt med ut. Då ett större antal
bin flyga omkring utanför kasta-
den utan att svärma säger man
att "bina solsjöarna". Anledningen
till att bina "solsjöarna" ansågs
vara att bina lockats ut av det
soliga vädret och värmen. Att bi-
svärmen samlar sig efter svärm-
ningen samt rättar sig, betecknas
med att "bina - eller "sjsöarna sät-
se". Då bina samlat sig i en
klunga i ett träd eller dyli. beteck-
nas denna klunga med "biklunga"
för att svärmen skulle stanna kvar

brukade man spänna upp ett la-
kan som skyddade för solen.
För att förme svärmen att gå in
i kupan brukade man först och
främst smörja kupan med honung.
Wille y' bina. Trots lakan och smörj-
ning av kupan (som stötte nära
biklungan) gick man i sin nye bostad,
då fick man ännu in dem med en
sked, som dock ej behöfde vara av sil-
ver. Arbetet med att få in bina
i kupan, betecknades med "sticka
bina". Att flytta bina från en
kupa till en annan kallades att
"tränna bina". Att inhysa bina
i den kupa, där de definitivt skola
stanna kallades att "hyra". För

el. "hyra"

att bina ej skulle stichas brukade man taga ett soll eller en gardin som skydd. För att särasna skulle stanna då den intagit sin bostad sette man upp ett lukan, ett stycke från kupan. Då kupan gnidits med honung brukade bina trivas. Det förekom att man röskade in bina i kupan. Binns bostäder brukade tätas med kogödsel.

Binns arbete betecknas med "bina dra". De olika arbetsperioderna betecknas med "vassådra", "sömmadra", "åttåstædra" samt "tåubåtdra", "blömdra", "jångdra". Dragets beskaffenhet uttrycker med "gött

dra" och "daolit dra". Olika är
då biskötseln är bättre eller sämre
betecknas med "bra biacå" och
"daolit biacå". Binas arbete i blom-
man betecknas med "bine dra"
och "bine sile häring". Då ar-
betsbiet kom dragande från fjärrt
belastat med främjöl, sade man
att bine hade "föttinga". Dessa pro-
dukter ensågs vara vax el. mat.
Bisamhällets kraftiga frukta-
bändring efter en dag med gott
drag betecknas med ett "bine
sjettes"

Övernåring. Det samhälle som
var avsett att övervintra kallades
"ventastacaa". De åtgärder som

vidtogas för binas övervintring
vara att sätta en "bihatt" på
kupan, samt lägga granris fram-
för fluset. För att avgöra om ett
samhälle skulle övervintra eller
slaktas, brukade man se efter om
det fanns mat i kupan för binas
behov. Genom att lyfta på kupan
kunde man se dennas tyngd fast
slå om det var fördelaktigt att
lata kupan övervintra eller ej.
Man brukade sällan mata bin i
äldre tid. I de fall att matning
verkligen förekom, lade man ko-
nung i en limmelapp som hop-
knöts och nedsläpptes genom Top-
hållet. Det förekom även att man

fyllde en urholkad Träbit med
honung och införde den genom
flusterhålet. Binas vintervila be-
tecknas med att de "ligga i wale".
Det gransia som var sett vid
flustret hindrade bina att flyga
ut för tidigt på våren. Då bina
vakna om våren, säger man att
de "sana se te". Binas fiender
bestod dels av snyltbin som het-
las "tjyrbä", dels fåglar i synner-
het "taljoxa" samt "rättö", "sjöatmy-
rå" och "vaxmal". Vidare förskam
"ungölröta" då yngel dött och genom
sin försuttnelse skadade samhället.
Då snyltbin fördärvade ett sam-
hälle brukade man strö mjöl

på b'ne för att sedan kunna kon-
trolera varifrin de objudna gästerna
komma. Den som var ägare till des-
sa tjusbin fick döds- eller minstone
flytta dem. Täljor var svåra mat-
b'ne. De satte sig på flusterbräda
och då b'ne komma ut kackade
de dem. Ansatte samhällema av
myror. brukade man sätta b'än-
kens ben i askar fyllda av vat-
ten. Att binda svinhår om bänke-
benen, och bestryka detta hår med
tjäre. skyddade för myrornas på-
hållning. Att strö sand under b'-
änken var också bra.
Skattning. ^{my}Manung Tillgodagjorde
man sig dels genom skattning.

dels genom slaktning av bina.
Slaktning av bina tillgicks på så
sätt att man satte Trö- eller kalm-
kransar under kupan. Detta kal-
lades att "kransa bina". Då bina
fyllt en krans, satte man en dito
under. I kransarna voro Tröpinningar
placerade för byggningen. Denna
metod att medelst krananing till-
egna sig honung, är känt sedan
gamman. Att döda bina, kallades
att "slakta bi". Detta tillgicks på
följande sätt: Svavel smältes på
Trasar som upphängdes på små
Tröpinningar, vilka nesattes i en
liten håla, man grävt i jorden.
Kupan placerades över hålet och

Trasarna antändes, varefter man
lade jord runt kupans kanter,
så att ingen luft kom in i
kupan. Fackor fyllda av konung
kallades "skithäning". Man skit-
te på den mörkare och den ljū-
sare konungen. Den förra kallades
"jönghäning", den senare "blomhä-
ning". Konungen kramades genom
en hellinnesduk. Detta arbete be-
tecknades med "kramma hä-
ning". Slungning av konung fö-
rekom ej i äldre tid, men för
c.a 25 år sedan började man an-
vända slungor. Fackorna sortesa-
des ej före slungningen.
Man brukade även använda ka-

nung utan att krama densamma.
Man åt "skäthäring" och lät vaxet
följa med. Efter kramningen
uppvärmdes man vaxet, för att
därigenom utvinna mera konung.
Slutligen sköljde man vaxet med
varmt vatten som sedan tillka-
retogs, kallades "häningsvann" och
användes som sättningsmedel till
olika slags maträtter, samt till
att dricka då man var törstig.
Vaxet smältes, således samt
förmodas till runda, platta kakor,
som sedan kallades "vaxkakor".
Vaxet användes till skomakarvax,
skräddarvax, ljus, samt skarmörja.
Skräddarna "vaxade Tracén" då de sydde.

Honungen användes som söt-
ningsmedel till många olika mat-
rätter, såsom gröt, pannkaka, ling-
onsytt o. sv. Bå honung använd-
des som sötningemedel till
gröt, gjorde man en håla i mitten
av gröten, och lade honung i den-
na. För varje sked gröt man tog,
doppade man i honungen, och
då alla äto ur ett fat, var det ett
ideliga doppande i gröthålen.
Föröfrigt användes honung till
bröd. Honungen var ett bra ersätt-
ningsmedel för smör. Ett bröd-
stycke bestrukt med honung,
kallades "håningsgås". Till sam-
mans med smör användes sällan

honung. Då man bryggde "jula-
drecka" användes honung som
sättningsmedel. Mjöd har ej fram-
ställts i mannaminne. Honung
har använts som läkemedel på
sår. Särskilt för brännsår var ho-
nungen bra. Även på hölder och
andra sårulster lade man honung.
I detta senare fall blandades ho-
nungen med rågmjöl. Till en
del "håningsdaj" som lades på
det sjuka stället. Orsaken till
att man lade honung på sår
och sårulster var den att man
ansåg att honungen hade förmå-
ga att "dra ut då ånga" samt
som man sade "rånaade sacc²T".

som botemedel för invärtes sjukdomar användes honung i äldre tid. Lärskilt vid hosta och förkylningssjukdom var honungen ett smärtstillande och botande medel. Då honung skulle användas som botemedel mot invärtes sjukdomar, och således intagas, borde den blandas med någon varm dryck, ex. kaffe.

Honungen förvarades i benar- eller lerkrukor. En kruka vari honung förvarades kallades "håningsskruka".

Det fanns de som vid förädlingen av honung förfölade denna genom att i honungen i blanda rågmjöl.

U. 2 med
lin. Man ansåg att vissa personer

hade särskild tur med bin.
En person som hade många
bin, samt god tur med dem
kallades ofta "bikang". Anledning-
en till denna tur med bin, var
okänd. Bissvärmar som hittades,
ansågs bli särskilt Turliga.
Bin som lämnades bort till höf-
tenbruk, kallades "lätabi" eller
"hallnatsbi". Oftast brukade Turen
med bina gå bort, då ägaren dog.
I Pjöttersyds socken fanns en per-
son som hade en enastående tur
med bin, och därför kallades "bikang".
Då bikungen dog, och gården övertogs
åt sonen, dogo alla bina. Började
man tvista om bin, så gick Turen sin väg.